

Türkiye'nin Çevresindeki Sıcak Çatışmaları Değerlendirme Toplantısı

İstanbul Kent Üniversitesi Kağıthane Yerleşkesi Senato Toplantı Salonunda 8 Ekim 2024 günü Türkiye'nin yakın coğrafyasında yaşanan krizlerin ele alındığı yuvarlak masa değerlendirme toplantısı yapılmıştır. KENTUSAM tarafından düzenlenen ve kolaylaştırıcılığını İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hasret Çomak'ın yaptığı toplantıya katılanlar aşağıda listelendiği gibidir.

(E) Tuğamiral Bülent Turan
Dr. Serhat Süha Çubukçuoğlu
Prof. Dr. Yaşar Onay
Prof. Dr. Hakan Keskin
Dr. Öğr. Üyesi Murat Koray
Dr. Öğr. Üyesi Çağlar Özer
Öğr. Gör. Emre Atsü
Begüm Müftüoğlu

(E) Tuğamiral Dr. Alaettin Sevim
Prof. Dr. Melih Baş
Prof. Dr. Ozan Örmeci
Doç. Dr. Doğan Şafak Polat
Dr. Öğr. Üyesi Hande Ramazanoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Mesut Özel
Ar. Gör. Caner Sevindik

Türkiye'yi çevreleyen coğrafyadaki krizler ve etkilerine ilişkin toplantıda, kuzeyde Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'da önce Kırım'ı işgal ve ilhak ettiği, ardından Rus çoğunluğun yaşadığı iki cumhuriyeti ele geçirerek Ukrayna'ya karşı topyekûn bir saldırı başlattığı ve çatışmaların durağan seviyede sürdüğü; güneyde ise Hamas'ın askeri kanadı El Kassam Tugaylarının 7 Ekim 2023'teki baskın şeklindeki saldırısına karşı "**meşru müdafaa**" hakkını kullandığını iddia ederek birçok Batılı devletin desteğini alan İsrail'in savaş ilan ederek topyekun Gazze'ye bir saldırı başlattığı, bu çatışmaların bölgesel olarak yayılma riski taşıdığı ifade edilmiştir. Güney Lübnan'da Hizbullah'a karşı mahdut hedefli bir kara harekâtı başlatan İsrail, muhasım mevzilerini bombalamanın yanı sıra deniz yasak sahası ilan ederek baskısını artırmaktadır. Hizbullah, birimlerine UNIFIL birliklerine zarar verilmemesi konusunda uyarı yayımlamıştır. İsrail'in Lübnan'a karşı deniz yoluyla bir operasyon yapma ihtimalinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. İsrail ayrıca, halen Hizbullah'ın Şam'daki karargâh ve tesislerine hava saldırılarını sürdürmektedir.

Uzun süreli ve kapsamlı hazırlık gerektiren 7 Ekim 2023 saldırısını yetkin ABD ve İsrail istihbarat birimlerinin neden zamanında haber almadığı cevap arayan bir sorudur. Netanyahu'nun politik kariyerinin yargı sürecine taşınma aşamasında olduğu, yapılan anayasa değişikliklerine karşı halkın gösteriler düzenlediği bir zamanda gelen saldırı ülkede bir anda politik alanda bütünlük sağlanarak topyekûn bir askeri karşılık verilmesini sağlayan bir uzlaşma getirmiştir. İsrail'in 11 Eylül'ü olarak kabul gören bu saldırı sonrasında "**meşru müdafaa**" kapsamında "**savaş**" ilan edilerek bir devletimsi (pseduo-state) yapı olan Hamas'ı yok etme ve rehineleri kurtarma (Demir Kılıçlar) harekâtı başlatıldı.

Dördüncü nesil savaş olgusu bağlamında klasik savaş olarak bilinen konvansiyonel savaş tanımı son dönemde değişmiştir. Savaş karşıt tarafları günümüzde açık değildir. "**Proxy**" (**vekil**) güçlerin çatıştığı, daha çok sivil kayıpların olduğu, ayaklanmaların baş gösterdiği ve istihbaratın öneminin arttığı asimetrik/hibrit savaşlar gündeme gelmektedir.

Ortadoğu'daki riskli gelişmelere ABD'de yaşam standartlarının yüksekliğini ve Batı dünyasının üstünlüğünü korumayı amaçlayan Pentagon'daki etkin bir grup neden olmaktadır. ABD liderliğindeki Batı dünyası son yıllarda gerileme içerisinde. Buna karşın halen güçlerini korumaktadırlar. ABD'de bu gelişmeler karşısında daha çok iç meselelere odaklanmayı öneren daha izolasyonist bir grupla (Trump ve destekçileri) küresel anlamda etkinliği sürdürmek isteyen liberal müdahaleciler rekabet içerisinde. Halihazırda İsrail, Hamas/Hizbullah/İran'la savaş içerisinde. Tırmanma ve savaşın ise ABD için de çok riskli olacağı için tercih edilmeyeceğini zira ABD'nin en büyük stratejik rakibi olarak gördüğü Çin'i dengelemek adına Hint-Pasifik veya Asya-Pasifik'e açılmak istediği için Ortadoğu'da uzun süreli çatışmacı bir politikaya girmeyi tercih etmeyecektir. Bu bağlamda kontrollü gerginliğin bir müddet devam etmesi söz konusudur. Ama tırmanma olması muhtemel değildir. İsrail'in, İran'ın nükleer ve petrol tesislerine yapmak istediği saldırılara ABD'nin engel olduğunu ve Washington'ın İran'ın misilleme olarak Arap (Körfez) devletlerine enerji nakillerinde engel çıkarmaya başlaması sonucunda bölgede enerji krizi yaşanmaması adına sorumlu davranmaktadır. Buna karşın, İsrail-ABD cephesinden İran'daki askeri tesisler ile diğer enerji tesislerine çeşitli saldırılar olması söz konusu olabilecektir. Arap ülkelerinin hava sahalarını olası bir savaş durumunda İsrail'e kapatmaları ve Türkiye'nin de benzer tutum izlemesi muhtemeldir. Bu nedenle İsrail'in ancak denizaltılar ve suüstü gemilerinden füze saldırıları yoluyla İran'a karşılık verebileceği düşünülmektedir. Krizi tırmandırma kimsenin yararına olmayacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin de bu süreçte çok dikkatli bir şekilde süreci takip ederek gerekli hazırlıkları yapması gerekmektedir.

Türkiye, etrafı çatışma ve krizlerle çevrili bu coğrafyada tek istikrar adası, diğer bir deyişle "kötü mahallenin en güzel evinde oturmaktadır." Ortadoğu bölgesinde bir cazibe merkezi durumundadır. Buna karşın çevredeki olumsuz gelişmeler nedeniyle Türkiye sıcak çatışmalara komşu yaşamak zorunda kalmıştır. Bu da güvenlik eksenli politikalarını sürekli güncelleştirmesini gerektirmekte ve politikaların istikrarlı uygulamasını öncelikli kılmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı, Libya'daki iç savaş ve İsrail-Filistin/Lübnan/İran gerginliğinin olumsuz etkilerinin yanı sıra, Suriye iç savaşı ve terör örgütleri, Irak'taki PKK varlığı ve Doğu Akdeniz enerji kaynakları ve münhasır ekonomik bölge tartışmaları Türkiye açısından önemli risk unsurları olarak sıralanmaktadır. Buna enerji kaynaklarının kontrolü, küresel iklim değişikliğinden kaynaklanan riskleri ve de bu bağlamda yerlerin göç edenlerin yeni yurt arayışlarını da dikkate almak gerekmektedir. Bölgede son dönemde gelişen Ermenistan-İran ittifakı karşısında Azerbaycan-İsrail cephesi oluşmuştur. Türkiye'nin bu gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda İsrail'in Türkiye'ye saldırabileceği yönündeki iddialar gerçekçi ve inandırıcı değildir. Hedef gözetmeksizin saldıran İsrail'in uyguladığı politikalar dini motiflerle desteklenmektedir.

Bölgedeki güç unsurları dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki güç mücadelelerinde etkili bir aktördür. Zaman zaman yaptığı müdahalelerle durumu toparlamaya çalışmakla birlikte artık zorlanmaktadır. Ortadoğu'daki gelişmeler ve ABD'nin burada zaman kaybetmesi Çin'in lehinedir, bölgede yaşanan gelişmeler ABD'ye ekonomik anlamda da kayıplar yaşatmaktadır. Enerji konusunda da Rusya'nın Batı'ya yönelik ticaretinin kesilmesinin Çin'in ucuz

enerji ihtiyacını Rusya'dan karşılaması anlamında Pekin'in çok lehine bir gelişme olarak kaydedilebilir. İsrail konusunda NATO, örgütsel bir destek sağlamayacaktır. Ama başta ABD ve Birleşik Krallık tam ve koşulsuz olmak üzere, Almanya, Fransa ve gibi önemli NATO üyeleri İsrail'e destek vermektedirler. İsrail'in el telsizleri ve çağrı cihazlarına yönelik istihbarat operasyonu da önemli bir gelişme olarak harp tarihinde yerini almıştır. ABD'deki seçimler NATO'nun Ukrayna politikaları bağlamında önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler ve uluslararası hukuka son dönemde azalan güven uluslararası toplum adına riskli bir durumdur; zira uluslararası topluma güvenin azaldığı ortamlarda tüm devletler Realizm esasları ve **“self-help” (kendi kendine yardım)** mantığıyla hareket ettikleri ve ulusal güvenlik çıkarlarını maksimize etmek istedikleri için çatışma ihtimali artmaktadır. İran'da geçtiğimiz gün yaşanan olağan dışı bir sarsıntı sonrasında çeşitli haber sitelerinde İran'ın nükleer bir test yapılmış olabileceği iddia edilmiştir. Ancak Uluslararası Atom Enerji Kurumu'na yakın akademisyenlere danışıldığında bölgede henüz radyoaktivite miktarında olağandışı bir artışa rastlanmadığı ve bu nedenle bölge siyaseti anlamında bir **“oyun değiştirici” (game-changer)** olabilecek İran nükleer programının henüz nihai aşamaya ulaşmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, yaklaşan ABD Başkanlık seçimleri bağlamında, Donald Trump ve Cumhuriyetçi ekibin ABD'nin daha çok kendi içine kapanmasını isterken, Demokratların daha liberal müdahaleci ve küreselci eğilimde oldukları ve ilginç bir şekilde geçmişte barış ve uzlaşmaya daha yakın olan Demokratların günümüzde **“neocoon”** gibi davrandıkları gözlemlenmektedir. Ayrıca, İsrail'in Güney Afrika'nın Uluslararası Adalet Divanı'nda açılan dava ve kendisine yönelik tepkiler nedeniyle imaj anlamında ciddi sorun yaşamasına karşın Hamas ve Hizbullah'a ciddi darbe vurmaya başarmaktadır. Özellikle yıllar öncesinden planlanan çağrı cihazı-el telsizi saldırısının İsrail'in istihbarat anlamındaki başarısına dair önemli bir örnektir. Bu bağlamda, İsrail bölgede tanınmak ve meşru bir aktör olarak kendisini tüm diğer devletlere kabul ettirmek için sert politikalar uygulamaktadır. Bunun olması halinde barış sürecinin şansının artması söz konusu olabilecektir. Geçmişte de İsrail'in kazandığı toprakları (Mısır ve Lübnan örnekleri vs.) barış ve tanınma karşılığında iade ettiği vakidir. Bu bağlamda, İran'ın vekil güçler aracılığıyla ve nükleer programıyla bölgedeki önemli bir güç haline gelmiştir. Türkiye'nin bu süreçte çok boyutlu dış politikasına devam ederek halkının eğilimlerine uygun ve akılcı bir dış politika izlemesi gerekmektedir. Ayrıca, bu süreçte terörle mücadelede elde ettiği başarılar nedeniyle İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'ya olan verilen desteğin arttığı görülmektedir. Terörle mücadelenin de demokratik siyasette önemli ve etkili bir politika seti olduğunu Türkiye'nin geçmişte tecrübe ettiği terörist başı Öcalan'ın yakalanması sürecinde de yaşanmıştır.

Bu süreçte Körfez ülkelerinin kendilerini son dönemde giderek artan oranda **“küresel güney”**de hissettikleri gözlemlenmektedir. Dünyada bir güç kaymasının yaşandığını ve Avrupa-Atlantik eksenli ekonomik ve siyasal ağırlığın giderek Hint-Pasifik bölgesine kaydığını söylemek doğru bir tespittir. Körfez ülkeleri açısından serbest ticaret ortamı ve denizlerin açık olması kritik bir meseledir. Bu nedenle Yemen'deki Husi'lerin saldırılarına yönelik tepkilerin ve yine İran'ın çok sıkıştırılması durumunda verebileceği radikal tepkilerin Körfez ülkelerini endişelendirmektedir; olası bir

ABD/İsrail-İran savaşında taraf olmayacaklarını ilan etmişlerdir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile İsrail ticaretinin rekor düzeye ulaştığı ve Suudi Arabistan'ın da el altından İsrail'le yüklü miktarda ticaret yaptığı görülmektedir. Son dönemde Müslüman Kardeşler gibi İslamcı hareketlerden ziyade Körfez ülkeleri halklarında neoliberalist seküler Arap milliyetçiliğinin yükselişe geçtiği gözlemlenmektedir. Hindistan merkezli ABD projesi "Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC)"e kıyasla daha güvenli bulunan "Türkiye-İrak Kalkınma Yolu Projesi"ne de ciddi ilgi bulunmaktadır. Bu proje, Kuşak Yol projesine bir alternatif değildir. Günay Asya ülkelerinin kullanımı için uygun bulunmaktadır. Körfez ülkelerinin Çin'le ilişkilerinin de hızla geliştiği ve Çin'in hem BAE, hem de Suudi Arabistan'ın en büyük ticaret partneri haline geldiği görülmektedir.

Bölgede yürütülen askeri hareketin başarısını ifade etmekte "**kontrol altına alma**" ile "**stratejik hedefe ulaşma**"nın aynı anlama gelmemektedir. İsrail Gazze'yi kontrol altına almakla birlikte başlangıçta tespit ettiği stratejik hedeflere henüz ulaşamamıştır. Halihazırda rehinelere hepsi kurtarılamamış, Hamas ortadan kaldırılamamış ve El Kassam Tugayları imha edilmemiştir. Bölgede yürütülen operasyon "**düşük yoğunluklu silahlı çatışma**" olarak tanımlanabilir. Bugüne kadar uyguladığı "**Kara Harekâtı**" konsepti dikkate alındığında İsrail ordusu esasen iki cephede birden savaşmamaktadır. "**İç Hat**" denilen doktrini uygulayarak ilk önce en kuvvetliye saldırdıktan sonra diğer muhasım kuvvete yönelmektedir. Amerikan Yahudilerinin ABD'deki siyasal partiler ve karar alma mekanizması ile finans sistemi üzerinde büyük etkisi mevcuttur. ABD'nin savaş başladığından bu yana İsrail'e yaptığı rekor düzeyde askeri yardımda bulunmaktadır. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ABD arasında yapılan Savunma İş birliği Antlaşması ile Rum Yönetimi'ne yönelik silah ambargosunun kaldırılmasının Türkiye'nin dikkat etmesi gereken bir konudur. Rus etkisinden çıkan GKRY'nin ABD'nin ve diğer batılı ülkelerin bir ileri üssü haline gelmektedir. Daha önce de defaten Lübnan'a harekât düzenleyen İsrail bölgedeki önemli bir su kaynağı olan Litani nehrini kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Halihazırda bölgede iki tugayla mahdut hedefli bir operasyon yürütmektedir. Hizbullah'ın tahkim ettiği bu bölgede 30 kilometre derinliğe kadar gidebileceği öngörülmektedir. İsrail'in iki senelik istihbarat odaklı operasyonu sonucu Lübnan'daki çağrı cihazları ve telsizlerin patlatılması ise "**etki odaklı operasyon**" kapsamında değerlendirilebilir. Demir Kubbe sistemi de son dönemdeki saldırılarda yetersiz kalmakta olduğunda İsrail'in bu sistemi geliştirmesi gerekmektedir. Rusya-Ukrayna çatışmasında ABD'nin Ukrayna'ya uzun menzilli füzeleri kullanma izni vermesinin Rusya'nın sınıra yakın bölgelerdeki üslerini kullanmasını ve harekât serbestisini kısıtlamaktadır. Ancak, Trump'ın seçimleri kazanması ABD'nin farklı politikalar uygulaması sonucunu yaratabilir.

Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin arasında son yıllarda Türkçe literatürde "**başarısız devlet**" olarak tanımlanan "**failed-state**"lerin çoğaldığı dikkat çekmektedir. Hizbullah ve Hamas gibi devlet-dışı aktörlerin halkların güvenliği ekseninde geliştirmedikleri politikalarıyla bölgede jeopolitik ve güvenlik risklerine yol açmaktadır. Bu tarz devlet-dışı yapılanmalar küresel güvenliğe de tehdit arz etmektedir. Klasik anlamda devletlerin "**raison d'état**"ları veya hikmet-i hükümetleri halkının güvenliği sağlamaktır; ancak bu tarz örgütler farklı şekilde kararlar alıp uygulamaktadırlar. Yaşanan krizin İran'da Ayetullah rejimi ile Netanyahu'nun iktidarını güçlendirmesine

yaradığı tespitini yapmak mümkündür. Bu bağlamda, 1997 yılında Netanyahu'nun Mesut Yılmaz başkanlığındaki Türk heyetinin İsrail'i ziyaretinde Filistin'in temsilcisi olan El-Fetih'in yanı sıra Hamas'ı da ziyaret etmeye yöneltmesi **"böl ve yönet"** stratejisi bağlamında Hamas'a güçlendirilmesine verilen desteğe açık bir örnektir. İran ise **"başarısız devletler ve vekilleri"** üzerinden rejiminin bekası için Arap-İsrail çatışmasını canlı tutma konusunda ısrarlıdır.

Türkiye'nin kuzeyinde halen Ukrayna-Rusya savaşı devam etmektedir. Doğusunda Azerbaycan-Ermenistan geriliminin tam anlamıyla bitmemiştir ve bazı sorunlar (Zangezür Geçidi kontrolün nasıl sağlanacağı sorunu, bazı köylerin hala Azerbaycan'a teslim edilmemesi vb.) devam etmektedir. Güneyde İran'ın Şii inancını ihraç girişimleri ve nükleer güç olma tehdidi, Suriye'nin kuzeyinde ABD'nin de binlerce kamyon dolusu silah ve askeri eğitim desteği ile PYD/YPG-PKK'nın Kürt devleti kurma girişimleri, batıda ise Yunanistan'ın Ege Denizindeki adaları silahlandırması ve bazı adalara ABD askeri üslerinin inşası, Kıbrıs'ta ABD'nin silah ambargosunu kaldırması ve İngiltere, Fransa yanında ABD'ye yeni üs vermesi gibi olaylar dikkate edildiğinde Türkiye'nin gerçekten ateşten bir çember içinde olduğu görülmektedir.

Dünyada ise Soğuk Savaş sonrası düzeni tam anlamıyla kurulamamıştır: ABD'nin **ise** Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu bir dünya yaratma ve devamını sağlama girişimlerinde bulunduğu görülmektedir. Bu kapsamda ABD, otoriter rejimlerin değiştirilmesi kapsamında yönünü enerji kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu'ya çevirmiştir. Ortadoğu'da 22 ülkenin sınırlarının değişeceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda milat olarak 11 Eylül sonrası Afganistan'ın işgali ve 2011 yılında başlayan Arap Baharı ile ABD bölgeyi dizayn etmeye çalışmıştır, halende çalışmaktadır.

ABD, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de yeni muhasım yaratmış ve ortaya çıkan yeni tehditler (terörizm, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, çevre sorunları, nükleer silahların yayılması vs.) yanında hasım ülke olarak Rusya'yı hedef almıştır. NATO da Yeni Stratejik Konseptinde Rusya'yı tehdit olarak görmekte ve Ukrayna-Rusya Savaşında Ukrayna'yı desteklemektedir. Hatta Rusya'nın yayılcı politikası karşısında Finlandiya ve İsveç NATO üyesi olmuştur.

ABD Milli Güvenlik belgesinde ticari açıdan Çin'i kendisine rakip olarak gördüğünü ifade etmiş ve Çin'i bölgesinde çevrelemek için dikkatini ASYA-Pasifik bölgesine çevirmiştir. Bölge ülkeleri ile kurduğu ticari ve askeri iş birlikleri sayesinde bu politikasını sürdürmeye çalışmaktadır.

Orta Doğu özelinde ise sorunların Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından bu yana devam etmektedir. İsrail devletinin kurulması ile bu bölgede çatışmaların hiç eksik olmamaktadır. Özellikle Mısır, Ürdün gibi ülkelerin İsrail ile anlaşma yapmaları sonucunda Filistinlilerin sorunun çözümünde yalnız kaldıkları ve Arap ülkelerinin ve Bölgedeki örgütlerin (Arap Birliği Teşkilatı ve İslam İş birliği Teşkilatı) ise giderek bu sorunla ilgilenmeyi bıraktıkları ya da etkisiz kaldıkları görülmektedir. Bölgede önemli bir ülke olan Suudi Arabistan ise ABD politikalarına uygun olarak kendi rejiminin değişebileceği korkusuyla bu sorunla ilgilenmediği ifade etmektedir. Son dönemde İbrahim anlaşmalarıyla BAE gibi ülkeler de İsrail ile iyi ilişkiler kurma girişiminde bulunmaktadırlar.

Yaşanan çatışmada tarafların kazanımları ve kayıpları analiz edildiğinde çıkan tablo şu şekildedir: Filistin'in **"unutulan haklı davası"** tekrar dünya gündemine yerini almıştır. Ortak hasma karşı Filistin'de Hamas ve El-Fetih arasında bir yakınlaşma ve hedef birliği oluşmuştur. Dünya devletleri, bir Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı olan ve 1967 sınırlarını esas alan **"iki devletli çözümlü"** hatırlamıştır ve dillendirmeye başlamıştır. Ancak buna karşılık, Gazze'nin alt ve üst yapısı nerdeyse tamamen yok olmuştur. Filistin halkı 42 bini aşkın ölü ve 100 bine yakın yaralı olmak üzere büyük kayıp vermiştir. Eğitim ve sağlık hizmetleri yok seviyesindedir. Hamas'ın askeri gücü ve lider kadrosu büyük ölçüde imha edilmiştir. İsrail'de siyaseten zor bir dönem geçiren ve yolsuzluktan yargılanması söz konusu olan Başbakan Netanyahu bir kahraman lider olarak iktidarını perçinlemiştir. Radikalleşmeye karşı halk hareketleri ve muhalefet sonlanmıştır. Tüm dünyanın gözünde **"11 Eylül"** benzeri bir saldırıya maruz kalan **"mağdur"** sıfatı ile **"meşru müdafaa"** hakkını kullanması haklı görülmüş, büyük silah yardımı almıştır. Bu gerekçenin arkasına saklanarak kendisine yönelik tehdidi uzun süre toparlanamayacak ve etkili olamayacak şekilde bertaraf etmiştir. Hamas'ın uzun süre hazırlık yaptığı bir saldırıya ilişkin emareleri doğru okuyamadığı için istihbarat birimleri büyük bir zafiyet göstermiştir. Sınırlarının dokunulmazlığını sağlayamamıştır. Demir Kubbe hava savunma sisteminin güvenilirliği ve etkinliği süpersonik ve hipersonik füzelere karşı sorgulanır hale gelmiştir. Uluslararası Adalet Divanında soykırım suçundan Güney Afrika'nın talebiyle dava açılması, Türkiye dahil birçok ülkenin müdahil olması İsrail'in uluslararası itibarını zedelemiştir. Ayrıca münferit olarak Uluslararası Ceza Mahkemesinde açılan davalarda insancıl hukuku ihlal eden asker ve siyasiler için mahkûmiyet ve kısıtlamaları gündeme getirecektir. İsrail, Uluslararası Ceza Mahkemesini çalışma esaslarını düzenleyen Roma Statüsün taraf değildir. Mahkeme önünde suçlanması ve dava açılması ancak, BM Güvenlik Konseyi Kararı ile mümkündür. Amerika dahil birçok batı ülkesinde tabanda, özellikle üniversitelerde, İsrail aleyhtarlığı artmış, Almanya ve Fransa silah ve yardım konusunda kısıtlama uygulamıştır. Trump döneminde başlatılan, İsrail'in uzun vadeli güvenliği için akdedilen **"İbrahim Anlaşmaları"** kadük olmuştur. Başlangıçta mazlumu oynayan İsrail, ölçsüz ve hedef ayırt etmeyen kuvvet kullanımıyla dünya genelinde bir zalim olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Dünya kamuoyu, Ukrayna'daki savaşın etkinliği azaldığı için memnundur. Rusya üzerindeki baskı azalmıştır. Petrol fiyatlarındaki artıştan üretici ülkeler madden büyük kazanç elde etmektedirler. Çin, ticarete olan olumsuz etkiden memnun olmamakla birlikte, ABD'nin bu bölgede gayret ve kaynak sarfından ziyadesiyle faydalanmaktadır. Husilerin saldırıları nedeniyle, Avrupa'ya müteveccih deniz taşımacılığı Kızıldeniz-Süveyş kanalı yerine Ümit Burnu dolaşarak yapılması gündeme gelmekte, bu durum yakıt ve zaman olarak yüzde 40'a varan bir artış navlun maliyetlerine ve de ürün fiyatlarına yansımaktadır. Bu aynı zamanda daha fazla karbon salınımı, daha çok çevre kirliliği anlamına gelmektedir. Kızıldeniz-Süveyş Kanalı'ndan yapılan taşımacılık için ise sigortalama maliyeti büyük artış göstermiştir. İnsanlık, başta Birleşmiş Milletler (ABD BM Güvenlik Konseyini vetosuyla çalışamaz hale getirdiği için) olmak üzere bölgesel uluslararası örgütler, kısacası kurala dayalı düzenin tüm kurumları krize müdahalede yetersiz kalmaktadır. Arap Birliği, Arap ülkeleri liderleri gözler önünde yaşanan drama seyirci kalmaktadır;

insanlık kaybetmektedir. Üstelik, BM Genel Sekreteri İsrail tarafından İran'ın füze saldırısını zamanında kınamadığı için **“istenmeyen kişi- persona non grata”** ilan edilmiştir. İran, itibar kaybetmiştir. Hizbullah'ın lider kadrosu ve askeri gücü etkisiz hale getirilmiştir.

Halihazırda ABD liderliği en azından seçimlere kadar Netanyahu ve Yahudi lobisi tarafından rehin tutulmaktadır. İsrail, ABD'yi İran'ın özellikle nükleer tesislerine saldırı düzenlenmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Bu saldırıya askeri hedeflere olmak kaydıyla misliyle karşılık verilmesi beklenmektedir. İsrail, bölgede büyük bir savaşta kalıcı huzur ve barışı sağlamayacağını bilincindedir. Bu nedenle, kontrolün kendinde olduğu bir istikrarsızlık statükosuna geri dönmeyi hedeflemektedir. Filistin'in Gazze ve Batı Şeria'daki topraklarında tam kontrolü sağlayacak bir yönetim biçimi öngörmektedir. Ancak, ABD yönetimi buna sıcak bakmamaktadır. Çatışma sönümlense de dahi Filistin halkının bağrına ekilen nefret tohumlarıyla bu coğrafya da kalıcı barış ve huzur ile istikrarın sağlanması mümkün görülmemektedir.

ABD ve Rusya Ortadoğu, Kafkaslar ve Karadeniz'deki stratejik çıkarlarının kesiştiği gri alanlarda müşterek hareket etmektedir. Çin, askerî açıdan ABD karşısında üstün konuma gelmiştir. Buna rağmen saldırgan değildir. Kenar kuşak teorisine uygun olarak ABD'nin kendisini çevreleme ve yeni ittifaklar kurma girişimleri karşısında Çin üzerinde güç teksif etmesini önlemek amacıyla karşı gücü bölmek üzere tehdidi dünyanın farklı bölgelerindeki sorunlu alanlara yönelmektedir. Ortadoğu'da İran'ın vekalet savaşları için desteklediği Hamas, Hizbullah ve Husi'lerin yarattığı gerilim nedeniyle ABD ve İsrail'in savaş suçuna varan eylemlerine meşru zemin oluşturulmaktadır. Bu yönden bakıldığında dost ve müttefik olmasalar da İran, İsrail ve ABD stratejik çıkarları nedeniyle stratejik ortak görünümündedir. Vekillerin arzu edilen performansı gösterememesi nedeniyle ABD başta olmak üzere savaşın yayılması, İran'ın ve daha sonra bölgedeki güçlü devletlerin çatışma ortamına çekilmesi yönünde **de facto** durumlar yaratılmaktadır.

ABD, yeni stratejisinde demokrasi, insan hakları gibi bir yaklaşımla teknoloji transferi yaparak ucuz iş gücü karşılığında yüksek teknoloji dışındaki ürünleri ürettiği ülkelerin başta Çin olmak üzere kendisine tehdit oluşturduğunu anladığından artık bu konuda seçici davranarak yeni dostları dışında teknoloji transferini yapmayacak olması kendi ana karasında veya gelişmiş devletlerin etki alanında nitelikli ve ucuz iş gücü ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu nedenle ABD ara eleman açısından büyük bir problem yaşamakta ve üretim açısından bazı sektörlerde zafiyet yaşamaktadır. Bölgedeki devletler yıllık bütçelerinden önemli bir payı silahlanmaya ayırırken Türkiye'nin hala GSMH'nın %3 civarında bir silahlanmayı idame ettirmesi savaş riskinin arttığı bir ortamda harbe hazırlık açısından zafiyet yaratıp yaratmayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Türkiye, Suriye ve Irak'ta üniter yapının dağılması, egemenlik sorunu yaşanması ve başka bir devletin kurulmasına yönelik girişimlerin olması halinde askerî harekât yapma durumunda kalabilecektir. Ayrıca, Lozan Barış Andlaşması ile kurulan statünün değiştirilmesi durumunda uluslararası hukuktan doğan haklarını saklı tutacaktır. Bu nedenle Türkiye, iç kaleyi güçlendirerek gerektiğinde milli hedeflerini elde etmek üzere güç aktarımı yapmak durumunda kalabilecektir. Çok riskli olan bu durumun zamanlaması çok mühimdir. Stratejik olarak yapılabilecek hatalar geri dönüşü olmayan bir sonuca neden olabileceğinden

mümkün oldukça itidalli davranılması gerekmekte ve çok yönlü bir dış politika uygulanmalıdır.

Silahlanma yarışında eski teknolojilere yatırım yapan devletler, teknolojik sıçramanın ardından üstün nitelikli silahlarla savaş sahnesinde olacağından yanlış teknolojik yatırım yapan devletler stratejik baskına uğrayacak ve iç kalesi güçlü olmayan devletler bölünme riskiyle karşılaşacaktır. Göçler, din algısının zayıflaması, bireyselleşme, kültürel erozyon, aidiyet duygusunun zayıflaması dünyada birçok devleti kantonlara bölebilecek bir risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, mevcut devletlerin kendi bekalarını korumak üzere milliyetçilik algısı güçlenmekte ve mücadele sahnesi sertleşmektedir. Dünya ticareti var olduğundan bu yana kesintisiz ve süreklidir. Ticaret nerden kesilmeye çalışılırsa çalışılın ambargo bile uygulansa kendisine bir ağ bularak devam etmekte ve sürdürülebilirliği akamete uğramamaktadır. Ancak bu alternatif hatlar ve taşıma modlarındaki değişiklikler navlun oranlarını artırmaktadır. Kriz ve savaş ortamı sigorta oranlarını dahi yükselttiğinden ticaret hacminin azalacağı ama savaş sanayi ve türevi ürünlerin tedarik zinciri ve lojistik ağların katma değerini artıracaktır. Dünya rekolonizasyon ve remigrasyon ortamına sürüklenmekte, Yeni Monroe, Yeni Truman, Yeni Wilson, Yeni Yalta, Yeni Bush doktrini, ilkeleri ve prensiplerinden oluşan bir yeni dünya düzenine geçiş sancıları yaşamaktadır. Çok kutuplu dünya düzenine geçiş sağlanamamıştır. Hatta yeni dünya düzensizliği söz konusudur. Bu durumun yarattığı istikrarsızlık, belirsizlik, kırılgan bir savaş iklimi yaratmaktadır. Türkiye bu olumsuz ortamdan zarar görmeden korunmanın diplomatik ve politik yollarını bulmalıdır. Bunun için yapacağı ilk adım normalleşme değil birlik ve beraberliğin güçlü bir şekilde tesis edilmesi ve sürdürülmesidir.

7 Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'e saldırılarının ardından İsrail'in Gazze'ye yönelik olarak yaptığı karşı saldırı İbrahim (Abraham) Anlaşmalarının boyutunu değiştirmiştir. Bölge halklarının refahı nasıl artacağı umutsuzluğa doğru giderken, AB'nin iki devletli çözüm önerisinden de uzaklaşmaya başlanmıştır. Almanya ve ABD ise bölgeye silah tedarikini sağlayan, eğitim anlaşmaları ile askeri teknoloji transfer eden ve askeri eğitim veren iki önemli ülkedir. 7 cephede savaşın desteği ABD, Almanya ve Birleşik Krallık tarafından sağlanmaktadır. Türkiye'nin lojistik üs olma potansiyeli artmaktadır. Yahudi lobisinin bölgedeki etkisi de yükselmektedir.

Dünya ekonomik, ekolojik ve siyasi krizlerin birlikte yaşandığı **“polikriz”** dönemindedir. Bunların bir kısmı süreklilik kazanan **“permakriz”** niteliğine bürünmüştür. Dünyanın ekonomik ve siyasi merkezi Kuzey Atlantik'ten Güneydoğu Asya'ya kaymaktadır. Küresel düzendeki bu değişim, yani yeni format için geçmişte olduğu gibi büyük bir savaş yaşanarak olması gerekliliği cevabını bekleyen bir sorunsaldır.

Yeni dünya düzenini algılayabilecek ve işlevsel olarak uluslararası sistemi yönlendirebilecek bir BM örgütünün varlığı kaçınılmazdır. Bunun **“nasıl”** yürüteceği kritik bir konudur. Ayrıca, güç merkezi değişim sürecinde BRICS ve ŞİÖ'nün Bugün Ortadoğu, ya da daha doğru bir deyişle Batı Asya'da statüsü yeniden tartışılmalıdır. Bölgede, ABD-İsrail-PKK-NATO Avrupa Kanadı ile İran-Türkiye-Azerbaycan ekseninde gruplaşmalar olduğu, ikinci İsrail olarak adlandırılabilir bir Kürdistan

kurulmasının stratejik hedef alındığı ve bununda Türkiye için en büyük tehdit olduğu değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'ye bölgede yaşanan krizlere insani yardım boyutu dışında müdahil olmamalıdır. Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan girişimlerde ölçülü olarak yer almalıdır. Türkiye'nin bölgedeki gelişmelerden etkilenmemesi için iç cephesini sağlam tutması elzemdir. Bu bağlamda, Türkiye'ye göçmen girişi ve yerleşimi dikkatle takip edilmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda, Mısır'la olduğu gibi Suriye ile ilişkiler yeniden düzeltilmeli ve geliştirilmelidir. Türkiye'nin kırılganlığını azaltacak şekilde milli güç unsurlarının nitelik ve niceliği artırılmalı, öncelikle ekonomik yapı hayata geçirilecek reformlarla dış etkilere karşı güçlendirilmelidir.